

Warszawa, dnia 18 stycznia 2019 r.

KMP.571.6.2018.JZ

Raport
Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Zakładu Karnego we Wronkach
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) zwanego dalej OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 28-30 sierpnia 2018 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (zwany dalej: KMPT lub Mechanizm) przeprowadził wizytację Zakładu Karnego we Wronkach (zwany dalej: Zakładem, placówką lub jednostką).

W skład zespołu wizytującego wchodziło: dr Justyna Jóźwiak (socjolog), Klaudia Kamińska (prawnik) oraz Justyna Zarecka (politolog w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzanie sposobu traktowania osób skazanych, by wzmocnić, jeśli to niezbędne, ich ochronę przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawić rekomendacje właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków zapewnionych osobom pozbawionym wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę na temat funkcjonowania jednostki z płk. Arturem Koczerbą
- dyrektorem Zakładu Karnego we Wronkach oraz z jego zastępcami;

- dokonano oglądu pomieszczeń Zakładu, w tym m.in.: cel mieszkalnych, świetlicy, łaźni, pól spacerowych, cel izolacyjnych i zabezpieczających, sal widzeń;
- zapoznano się z losowo wybranymi aktami osobowymi skazanych;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osadzonymi oraz z funkcjonariuszami i pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi skazanymi.

W toku wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza w celu pomiaru powierzchni niektórych pomieszczeń.

Dokonane w ten sposób ustalenia przedstawiciele KMPT przekazali dyrektorowi Zakładu i jego zastępcom, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe informacje dotyczące funkcjonowania placówki oraz nagrania monitoringu losowo wybrane przez wizytujących.

Przedmiotem zainteresowania Mechanizmu każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy i współosadzonych, kwalifikacje personelu, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, oddziaływania kulturalno-oświatowe.

W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie te obszary, które w ocenie przedstawicieli KMPT wyróżniają jednostkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy. Raport zawiera ponadto sygnalizowane problemy o charakterze systemowym, wymagające zmiany obowiązującego prawa lub praktyki jego stosowania.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osadzeni, funkcjonariusze) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiejkolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakáže, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiejkolwiek sankcji przeciwko jakiejkolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiejkolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.*

Biorąc pod uwagę, że jednostka w 2018 r. była wizytowana przez Podkomitet ONZ do Spraw Prewencji Tortur (dalej: SPT, Podkomitet), przedmiotem wizytacji KMPT było także

sprawdzenie, czy zakaz represji był przestrzegany w stosunku do osób kontaktujących się z SPT. Wizytujący nie odnotowali zastrzeżeń w tym zakresie.

2. Charakterystyka jednostki

Zakład Karny we Wronkach przeznaczony jest dla mężczyzn jako zakład karny typu zamkniętego i półotwartego dla recydywistów penitencjarnych, ponadto skierowanych do oddziałów terapeutycznych dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo, skazanych uzależnionych od środków odurzających, psychotropowych, od alkoholu oraz skazanych chorych na cukrzycę insulinozależną. Kompleks budynków więziennych został zbudowany pod koniec XIX wieku. Pojemność jednostki wynosi 1486. W dniu wizytacji w jednostce przebywało 1438 osadzonych.

3. Mocne strony

4.1. Warunki bytowe

W salach widzeń wyodrębniono kąciaki dla dzieci z kolorowymi bajkowymi postaciami na ścianach. Do dyspozycji najmłodszych odwiedzających są zabawki. Wpływa to pozytywnie na budowanie relacji z osadzonymi rodzicami i redukuje poziom stresu u dzieci związany z przebywaniem w miejscu detencji.

W jednym z budynków stworzono halę sportową, gdzie osadzeni mogą grać w sporty zespołowe m.in. koszykówkę czy siatkówkę.

Na oddziałach znajdują się wagi do sprawdzania gramatury wydawanych posiłków. Osadzeni mają też do dyspozycji płyty indukcyjne, wydawane przez funkcjonariuszy po odpowiednim zgłoszeniu, na których mogą przygotować posiłki we własnym zakresie.

4.2. Szkolenia funkcjonariuszy

Z informacji przedstawionych wizytującym wynika, że funkcjonariusze będący w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi (przede wszystkim z działów ochrony i działu penitencjarnego) uczestniczą regularnie w szkoleniach. W ramach szkoleń ogólnopenitencjarnych co roku przeprowadzane jest *Szkolenie w sprawie postępowań z osobami niepełnosprawnymi z zakresu specyfiki poszczególnych niepełnosprawności, a także tolerancji i empatii*. W 2018 r. jego tematyka została uzupełniona o *Międzynarodowe standardy humanitarnego traktowania osadzonych w świetle Europejskich Reguł Więziennych*. Ponadto funkcjonariusze działu penitencjarnego przeszli zarówno w 2017 r., jak i w 2018 r. m.in. szkolenia dotyczące praktycznego stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz

przeciwdziałania dyskryminacji rasowej i ksenofobii, a także postępowania z osadzonymi z niepełnosprawnością. Za dobrą praktykę należy uznać przeprowadzanie szkoleń na temat radzenia sobie ze stresem i humanitarnego traktowania osadzonych, które są dedykowane dla działu terapeutycznego. Warto, aby tego typu szkoleniami objęci zostali także pozostali funkcjonariusze.

Biorąc pod uwagę standardy Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu; dalej: CPT; dotyczące szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego, które wskazują, że *nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej*¹, KMPT zaleca, aby z uwagi na specyfikę pracy z osobami pozbawionymi wolności, występowanie sytuacji trudnych we wzajemnych relacjach (w tym agresję osadzonych) oraz obciążenie psychiczne związane z wykonywaniem służby, wszyscy funkcjonariusze mający bezpośredni kontakt z osadzonymi zostali objęci szkoleniami obejmującymi problematykę wypalenia zawodowego i metody przeciwdziałania temu zjawisku.

Bardzo pozytywnie należy także ocenić zorganizowanie zewnętrznej superwizji dla psychologów wykonujących zadania na oddziałach terapeutycznych. Spotkania odbywają się w grupach, lecz istnieje także możliwość spotkań indywidualnych.

4.3. Zatrudnienie osadzonych

Blisko połowa osadzonych jest zatrudniona – pod koniec czerwca 2018 roku zatrudnionych było 693 skazanych. Z tego 194 osoby wykonywały odpłatną pracę w przedsiębiorstwie przywieziennym, jak i na rzecz kontrahentów zewnętrznych. W trakcie wizytacji trwały działania nad uruchomieniem kolejnych miejsc pracy na terenie Zakładu. Co warto podkreślić, zatrudnienie znaleźli także osadzeni z oddziału terapeutycznego dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami lub z niepełnosprawnością intelektualną, którzy wykonują pracę na terenie jednostki przy produkcji mebli drewnianych i utylizacji płyt CD. W czerwcu 2018 r. tego typu pracę wykonywało 28 osadzonych. Jest to niezwykle cenna inicjatywa, ponieważ ta grupa skazanych wymaga szczególnych oddziaływań i wsparcia w procesie resocjalizacji.

¹ Zob. § 59 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3].

4. Problemy systemowe

5.1. Powierzchnia celi mieszkalnej

Przedstawiciele KMPT zwracają uwagę na systemowy problem niezapewnienia osobom przebywającym w polskich jednostkach penitencjarnych minimalnego standardu 4 m² w celi mieszkalnej, liczonego z wyłączeniem kącika sanitarnego. Obowiązująca w Polsce norma 3 m² określona w art. 110 § 2 *Kodeksu karnego wykonawczego* (Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.); dalej k.k.w.; jest jedną z najniższych w Europie i wymaga zwiększenia, co było sygnalizowane zarówno przez CPT, Komitet Przeciwko Torturom (CAT), polski Trybunał Konstytucyjny i Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu.

Rekomendacja CPT skierowana do władz krajowych, określająca powierzchnię 4 m² jako minimalny standard przestrzeni mieszkalnej przypadającej na więźnia, znalazła się już w raporcie z wizyty Komitetu w Polsce w 1996 r.² W każdym kolejnym raporcie CPT formułował zalecenie wskazując, że istniejący standard na osobę wynosi 4 m², zaś istniejąca w Polsce norma 3 m² nie oferuje satysfakcjonującej przestrzeni życiowej, w szczególności w celach o względnie małym rozmiarze. W czasie ostatniej wizyty w dniach 11-22 maja 2017 roku³ Komitet ponownie stwierdził, iż pomimo powtarzających się wcześniej zaleceń, oficjalny minimalny standard 3 m² przestrzeni życiowej na jednego więźnia pozostaje niezmienny. W opinii Komitetu minimalne standardy dotyczące osobistej przestrzeni mieszkalnej w zakładach karnych powinny wynosić 6 m² w przypadku celi zamieszkałej przez jednego więźnia i 4 m² w przypadku celi zamieszkującej przez wiele osób (z wyłączeniem kącika sanitarnego).

W kwestii przywołanego standardu minimalnego stanowisko zajął również Komitet Przeciwko Torturom, który rozpatrując V i VI sprawozdanie okresowe Polski z realizacji postanowień Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania wskazał, że obowiązujący w prawie polskim standard 3 m² przypadających na jedną osobę, nie jest zgodny z europejskim standardem. CAT wezwał Polskę do podjęcia koniecznych działań dla zapewnienia, by warunki panujące w zakładach karnych odpowiadały co najmniej Standardom Minimalnym Postępowania z Więźniami z dnia 31 lipca 1957 r., w szczególności by podjęto działania

² Zob. § 70 raportu [CPT/Inf (98) 13].

³ Zob. § 59 raportu [CPT/Inf (2018) 39].

polegające na zwiększeniu pojemności zakładów karnych, w celu zapewnienia minimalnego standardu europejskiego 4 m² celi mieszkalnej przypadających na każdego osadzonego⁴.

Postulowany standard minimalny powierzchni bytowej jest również wynikiem analizy orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, który przy badaniu, czy warunki bytowe w jednostkach penitencjarnych osiągnęły poziom niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, w wielu sprawach uznawał przeludnienie za samodzielną i wystarczającą przesłankę do uznania, że nastąpiło naruszenie art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284)⁵.

Warto też zwrócić uwagę, że Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 24 maja 2016 r. wystąpił do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o podjęcie inicjatywy legislacyjnej w przedstawionej kwestii⁶. W odpowiedzi Minister wskazał, że obecnie nie dostrzega dostatecznie uzasadnionych podstaw do ingerencji legislacyjnej w zakresie zmiany przepisu art. 110 k.k.w.⁷ W związku z tym w kolejnym wystąpieniu z dnia 29 lipca 2016 r. RPO zauważył, że dotychczas proponowane rozwiązania, polegające na próbach zmniejszenia zaludnienia jednostek penitencjarnych, bez koniecznej zmiany legislacyjnej, są niewystarczające. Niemniej, zdając sobie sprawę z tego, że przeciwdziałanie przeludnieniu w jednostkach penitencjarnych jest procesem złożonym i rozciągniętym w czasie, Rzecznik zaapelował o rozważenie dokonania zmian legislacyjnych w zakresie postulowanej normy powierzchniowej (4 m²) w odniesieniu do funkcjonujących oddziałów terapeutycznych dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo. Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości w odpowiedzi z dnia 17 października 2016 r.⁸, nie podzielił jednakże argumentacji Rzecznika w odniesieniu do tej kategorii więźniów.

Przedstawiciele KMPT podkreślają, że dalsza niezmienną praktyka osadzania więźnia w warunkach poniżej 4 m² powierzchni w celi mieszkalnej stanowić będzie niehumanitarnie i poniżające traktowanie i karanie, co może w konsekwencji skutkować odpowiedzialnością prawną przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu. Powyższa sytuacja wymaga pilnych zmian legislacyjnych i poszukiwania przez władze polskie rozwiązań do

⁴ Tłumaczenie dostępne pod adresem: https://bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/onz/tekst-zalecen-koncowych-wersja-pl.doc.

⁵ Zob. Wyrok z dnia 21 czerwca 2007 r. w sprawie Kantyrev przeciwko Rosji, skarga nr 37213/02; wyrok z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie Frolov przeciwko Rosji, skarga nr 205/02; wyrok z dnia 16 czerwca 2005 r. w sprawie Labzov przeciwko Rosji, skarga nr 62208/00; wyrok z dnia 6 grudnia 2007 r. w sprawie Lind przeciwko Rosji, skarga nr 25664/05.

⁶ Wystąpienie generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.05.2016 r., KMP.571.5.2016.

⁷ Odpowiedź Sekretarza Stanu w MS z dnia 23.06.2016 r., DWOiP-I-072-21/16.

⁸ Odpowiedź Sekretarza Stanu w MS z dnia 17.10.2016 r., DWOiP-I-072-21/16.

zwiększenia minimalnego metrażu, zgodnie z akceptowalnymi na poziomie europejskim standardami. Sprawa metrażu celi więziennej pozostaje w dalszym ciągu w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich.

5.2. Usytuowanie umywalek poza kącikami sanitarnymi

W części cel mieszkalnych w jednostce umywalki usytuowane zostały poza kącikami sanitarnymi. Nie są one osłonięte od pozostałej części celi, a w kącikach nie można wykonywać czynności związanych z utrzymaniem czystości ciała z uwagi na bardzo niewielką ich powierzchnię. Zgodnie z § 29 ust. 1 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności* (Dz. U. z 2016 r., poz. 2231) w celach mieszkalnych niezbędne urządzenia sanitarne sytuuje się w sposób zapewniający ich niekrepujące użytkowanie.

Powszechnie uznaje się, że do niezbędnych urządzeń sanitarnych należy również umywalka, zatem i ona powinna być usytuowana w sposób zapewniający niekrepujące jej użytkowanie. Wyrazem zrozumienia dla minimalnych potrzeb osadzonych w przedmiotowym zakresie jest również zapis § 3 ust. 7 *Wytycznych nr 3/2011 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 4 października 2011 r. w sprawie wymagań technicznych i ochronnych dla pawilonów zakwaterowania osadzonych*, który stanowi, że w skład węzła sanitarnego w celi mieszkalnej wchodzi miska ustępowa oraz umywalka z doprowadzeniem wody. Sposób wykonania obudowy węzła ma spełniać wymóg zapewnienia intymności podczas korzystania z urządzeń sanitarnych, wentylacja grawitacyjna, oddzielna dla węzła i celi, ma zaś zapewnić należytą wymianę powietrza. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, iż w celach, w których umywalka znajduje się poza wydzielonym pełną, trwałą zabudową kącikiem sanitarnym i jest ona jedynym tego typu urządzeniem w pomieszczeniu, osadzeni nie mają zapewnionych warunków intymności podczas wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej.

Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił na to uwagę w pismach do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17 lipca 2015 r. oraz 10 marca 2016 r.⁹. Centralny Zarząd Służby Więziennej w piśmie z dnia 5 kwietnia 2016 r.¹⁰. podtrzymał swoje wcześniejsze

⁹ Wystąpienie Generalne Zastępcy RPO z dnia 10.03.2016 r., IX.517.1494.2015.

¹⁰ Odpowiedź Zastępcy Dyrektora Generalnego SW z dnia 5.04.2016 r., BDG-070-28/16/208.

stanowisko uznające instalowanie umywalek na zewnątrz kącików za rozwiązanie prawidłowe i nienaruszające prawa do intymności w czasie wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej. W ocenie CZSW umywalki nie są bowiem przeznaczone do czynności związanych z higieną intymną, które powinny odbywać się przy pomocy miski, w zabudowanym kąciku sanitarnym.

Trudno się zgodzić z tym stanowiskiem, jeśli weźmie się pod uwagę niewielkie rozmiary kącików oraz fakt, że zapewnienie intymności przy czynnościach sanitarnych nie oznacza poszanowania tej zasady jedynie w odniesieniu do pewnych części ciała. Indywidualne poczucie wstydu osadzonych uzasadnia konieczność umożliwienia im mycia się i wykonywania innych czynności higienicznych poza wzrokiem osób trzecich. W związku z tym w kącikach sanitarnych powinny znajdować się wszystkie urządzenia sanitarne, a nie tylko toalety.

5.3. Kontrola osobista więźniów

Wobec więźniów funkcjonariusze Służby Więziennej muszą niekiedy dokonać kontroli osobistej w celu sprawdzenia, czy nie posiadają oni przedmiotów zabronionych lub niebezpiecznych. Warto jednak podejmować decyzję o jej przeprowadzeniu z właściwą rozważą, profesjonalizmem i poszanowaniem godności człowieka. W przeciwnym wypadku kontrola osobista może spełniać rolę narzędzia opresji, zostając uznana za poniżające traktowanie. Aktualnie, w przypadku, gdy dyrektor podejmie decyzję o poddaniu więźnia kontroli, nie wydaje on decyzji, którą osadzony mógłby zaskarżyć do sądu, w trybie art. 7 k.k.w. Sąd nie może zatem ocenić, czy była to decyzja słuszna. Stanowić to może zatem pole do nadużyć. Wydaje się w związku z tym istotne, by zasadność i sposób realizacji kontroli osobistej więźniów podlegały zewnętrznej weryfikacji. Możliwość sądowej kontroli ma więc wartość prewencyjną i tym samym skutkować może odstraszeniem wobec osób chcących sięgać po nią bez potrzeby.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że w przeszłości dochodziło do sytuacji, gdy decyzja o zastosowaniu kontroli osobistej nie znajdowała uzasadnienia z punktu widzenia bezpieczeństwa, na co wskazywał Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, w wyrokach przeciwko Polsce: *Codzienne kontrole osobiste więźnia połączone z obowiązkiem rozebrania się do naga nie wynikały z żadnych konkretnych potrzeb bezpieczeństwa i nie były związane z podejrzeniami wynikającymi z zachowania skarżącego. Taka praktyka musiała*

wywołać w człowieku uczucie poniżenia, cierpienia i przygnębienia, które wykroczyło poza nieuniknione cierpienie i upokorzenie związane z odbywaniem kary więzienia¹¹.

W dniu 21 stycznia 2016 r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierował do Trybunału Konstytucyjnego wniosek o stwierdzenie niezgodności art. 116 § 6 k.k.w. w zw. z art. 7 § 1 k.k.w. z Konstytucją, w zakresie, w jakim nie przewiduje wydawania decyzji w sprawie kontroli osobistej skazanego¹². Wniosek ten oczekuje aktualnie na rozpatrzenie (sygnatura akt Trybunału K 5/16).

Mechanizm nie podważa zasadności dokonywania kontroli osobistej, jednak z uwagi na powyższe sprawa ta pozostaje w dalszym ciągu w polu jego zainteresowania.

5.4 Sytuacja tzw. „więźniów niebezpiecznych”

W czasie wizytacji na oddziale terapeutycznym przebywało 5 osadzonych zakwalifikowanych jako stwarzający poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego lub aresztu śledczego, czyli tzw. „więźniowie niebezpieczni” (zgodnie z art. 88a k.k.w.). Kwestie dotyczące stosowania tego reżimu bardzo często są przedmiotem analizy podejmowanej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawach przeciwko Polsce¹³.

Sytuacja tej grupy osadzonych była także badana podczas kolejnych wizytacji CPT. W 2000 r. Komitet stwierdził m.in. *„poważne niedociągnięcia dotyczące reżimu stosowanego do więźniów niebezpiecznych, które charakteryzują się całkowitym brakiem zorganizowanych form aktywności i ograniczonej ilości kontaktów międzyludzkich. (...) Kontakty pomiędzy więźniami a personelem penitencjarnym były bardzo ograniczone stosownie do surowych warunków bezpieczeństwa wynikających z przepisów. (...) Każdy reżim, który pozbawia psychicznej i fizycznej stymulacji więźniów niesie ze sobą duże prawdopodobieństwo wywoływania szkodliwych efektów dla zdrowia osób mu poddanych, a w szczególności może prowadzić do stopniowego pogorszenia zdolności umysłowych oraz możliwości społecznych. (...) W świetle powyższego CPT rekomenduje władzom polskim istotne zrewidowanie tego reżimu¹⁴”*. Podczas ostatniej wizyty w Polsce w 2017 r. CPT odnotował co prawda wysiłki w kierunku zmniejszenia liczby więźniów „niebezpiecznych”¹⁵, jednak nadal niewiele zmieniło się w podejściu do tej kategorii osadzonych. Problemem jest chociażby prowadzenie

¹¹ Wyrok Świdzki v. Polsce z dnia 16 lutego 2016 r., skarga nr 5532/10, § 60-61.

¹² Wniosek RPO do TK z dnia 21.01.2016 r., KMP.571.83.2014.

¹³ Por. Wyrok w sprawie Horych vs. Polska z dnia 17 kwietnia 2012 r., sygn. 13621/08; wyrok w sprawie Piechowicz vs. Polska z dnia 17 kwietnia 2012 r., sygn. 20071/07; Wyrok w sprawie Głowacki vs. Polska z dnia 30 października 2012 r., sygn. 1608/08.

¹⁴ Zob. § 71 Raportu z wizytacji CPT w Polsce w 2000 r. [CPT/Inf (2002) 9].

¹⁵ Zob. § 58 Raportu z wizytacji CPT w Polsce w 2017 r. [CPT/Inf (2018) 39].

skutecznych oddziaływań terapeutycznych. W Polsce nie ma bowiem oddziału terapeutycznego, który przeznaczony byłby wyłącznie dla tzw. więźniów niebezpiecznych. Stwarza to wiele trudności związanych nie tylko z prowadzeniem samej terapii, ale także z zapewnieniem odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa w stosunku do wszystkich osób znajdujących się na oddziale.

W obecnych realiach konsultacja psychologiczna więźniów niebezpiecznych najczęściej odbywa się przez kratę celi, często z dodatkową asystą funkcjonariusza. Zajęcia świetlicowe oraz spacerów są realizowane indywidualnie. Tymczasem Komitet zwraca uwagę, że *osadzeni tej kategorii powinni mieć możliwość spotkań ze współosadzonymi, a także korzystania z wyboru zajęć. Należy dołożyć szczególnych starań, aby rozwijać dobrą atmosferę wewnętrzną na terenie ośrodków o zaostrzonym rygorze bezpieczeństwa. Celem tych starań powinno być zbudowanie pozytywnych relacji pomiędzy personelem a osadzonymi. Ma to znaczenie nie tylko dla humanitarnego traktowania osadzonych, lecz także dla utrzymania skutecznej kontroli i bezpieczeństwa, także jeśli chodzi o bezpieczeństwo osobiste personelu*¹⁶.

Ponadto obecna sytuacja wymaga podejmowania wzmożonych środków ostrożności w celu zapewnienia bezpieczeństwa innym osobom, m.in. każdorazowe opuszczenie celi przez tzw. więźnia niebezpiecznego oznacza ograniczenia w ruchu pozostałych osadzonych np. w celu doprowadzenia do telefonu, czy wyjścia na spacer. W przypadku Zakładu Karnego we Wronkach należy także wziąć pod uwagę dużą liczbę wakatów w dziale ochrony (opisany w pkt. 6.4. niniejszego raportu), co może negatywnie wpływać na funkcjonowanie całego oddziału.

Kwestie dotyczące osadzonych zakwalifikowanych jako stwarzających poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego lub aresztu śledczego powinny być zatem przedmiotem pogłębionej analizy ustawodawcy mającej na celu wypracowanie najlepszych rozwiązań uwzględniających międzynarodowe standardy osadzenia tej kategorii osób.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1. Warunki bytowe

Warunki bytowe w celach należy określić jako przeciętne. KMPT docenia jednak, że na terenie Zakładu prowadzone są prace remontowe, które bez wątplenia należy kontynuować. W niektórych celach widać bowiem ślady zawilgocenia. Osadzeni skarżyli się także na pojawiające się w jednostce pluskwy, co potwierdzały ślady na ścianach jednej z wizytowanych

¹⁶ Zob. fragment § 32 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16].

cel. KMPT zaleca przegląd wszystkich cel pod tym kątem, a w razie konieczności wdrożenie odpowiedniej procedury dezynsekcyjnej.

Podczas wizytacji cel mieszkalnych stwierdzono, że w niektórych z nich brakuje dostatecznej liczby szafek lub szuflad na przedmioty codziennego użytku. Wizytujący zalecają dokonanie przeglądu wyposażenia cel i uzupełnienie stwierdzonych braków.

Niektórzy osadzeni zgłaszali też problemy w dostępie do ciepłej wody w celi. W części cel ciepła woda miała zostać dopiero doprowadzona, na niektórych oddziałach trwały prace modernizacyjne w tym zakresie. Rzecznik Praw Obywatelskich konsekwentnie przedstawia Służbie Więziennej swoje stanowisko dotyczące potrzeby dostarczania ciepłej wody do cel, gdy infrastruktura techniczna na to pozwala. W jednostkach, w których istnieje taka możliwość, powinno prowadzić się przynajmniej okresowe dostawy ciepłej wody do cel mieszkalnych, tak aby umożliwić zaspokojenie potrzeb sanitarno-higienicznych osadzonych (np. wprowadzić dobowe harmonogramy określające godziny dostarczania ciepłej wody – rano, po obiedzie, przed snem). W związku z tym, KMPT prosi o informacje, czy we wszystkich celach podłączono już ciepłą wodę, a jeśli nie, to kiedy planowane jest zakończenie prac modernizacyjnych w tym zakresie, a także wskazanie, czy dostęp do ciepłej wody w celi jest reglamentowany tylko w określonych godzinach.

Podczas oglądu jednostki zespół wizytacyjny dostrzegł, że w celach jednoosobowych kąciki sanitarne są niezabudowane i nieosłonięte. W ocenie przedstawicieli KMPT przyjęte w jednostce rozwiązanie nie zapewnia intymności osobom korzystającym z nich i narusza standardy międzynarodowe. Zgodnie bowiem z Regułą 19.3 Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, *więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność.*

W opinii przedstawicieli KMPT urządzenia sanitarne w celach jednoosobowych powinny być osłonięte, co najmniej w taki sposób, aby nie była możliwa obserwacja osadzonego wykonującego czynności fizjologiczne w kąciku sanitarnym ani bezpośrednio przez osoby wchodzące do celi, ani przez wizjer w drzwiach. W sytuacji, gdy funkcjonariusze, również płci przeciwnej, mają możliwość wglądu do kącika sanitarnego przez wizjer i obserwowania osadzonego podczas wykonywania przez niego czynności fizjologicznych i higienicznych, warunek zapewnienia intymności przy korzystaniu z urządzeń sanitarnych nie jest spełniony.

Kwestia ta była kilkakrotnie podnoszona w wystąpieniach generalnych¹⁷ Rzecznika Praw Obywatelskich skierowanych do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, który w odpowiedzi podzielał pogląd Rzecznika stwierdzając, że spełnienie kryterium zapewnienia intymności w warunkach izolacji penitencjarnej uzależnione jest nie tylko od braku fizycznej obecności innych osób podczas korzystania przez osadzonego z urządzeń sanitarnych, ale także od ograniczenia (z wyłączeniem przypadków przewidzianych w obowiązujących przepisach) możliwości jego obserwacji. Na marginesie należy również wskazać, że w podobnej sytuacji Sąd Okręgowy w Radomiu przyznał zadośćuczynienie osadzonemu (sygnatura akt I ACa 567/11) uznając, że brak wymogu zabudowy kącika sanitarnego w celach jednoosobowych nie oznacza, iż nie należy go w inny sposób zasłonić, tak aby osadzony nie był widoczny podczas mycia się lub załatwiania potrzeb fizjologicznych. W związku z powyższym przedstawiciele KMPT zalecają wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kącika sanitarnego w celach 1-osobowych.

6.2. Sytuacja osób z niepełnosprawnościami

W trakcie oglądu wizytujący zobaczyli celę dla osób poruszających się na wózku znajdującą się w pawilonie E. W opinii KMPT spełnia standardy dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. W budynku, gdzie przebywają osoby poruszające się na wózkach, istnieje także możliwość skorzystania z windy. Problem stanowić może natomiast dotarcie osoby poruszającej się na wózku do pomieszczeń przeznaczonych do realizacji nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w., tj. widzenia w odrębnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej. Aby się tam dostać należy pokonać schody. Tymczasem warto zauważyć, żeby pomieszczenie mogło być uznane za dostępne, powinno znajdować się na kondygnacji dostępnej dla osób o ograniczonej możliwości poruszania się, a na dojściu do tego pomieszczenia nie mogą występować schody, progi, uskoki i inne przeszkody ograniczające dostępność. Dopuszcza się sytuowanie takich pomieszczeń na innych kondygnacjach pod warunkiem zapewnienia dźwigów osobowych, z których mogą korzystać osadzeni. W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP *Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych* (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 roku Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez

¹⁷ Zob. m.in. wystąpienia generalne z dnia 20 lutego 2013 r. (RPO-682905-II-702/11/MK) oraz z dnia 25 marca 2013 r. (RPO-700317-II-702/12/MK).

Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również w odniesieniu do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich detencji. KMPT zaleca zatem, aby w planach remontowych dotyczących jednostki uwzględnić możliwość ulokowania w miejscu pozbawionym barier architektonicznych przynajmniej jednego z pomieszczeń przeznaczonych do realizacji widzenia bez osoby dozorującej.

W czasie wizytacji w celi przeznaczonej dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich przebywało 3 osadzonych – dwóch mężczyzn z niepełnosprawnościami oraz osadzony wspierający ich w wykonywaniu codziennych czynności np. sprzątanii, praniu. Jak udało się ustalić wizytującym mężczyzna ten nie odbył szkolenia z zakresu wspierania osób z niepełnosprawnościami. Przedstawiciele KMPT zalecają organizację kursów opiekunów osób z niepełnosprawnościami. Szkolenia dla skazanych pomogłyby zdobyć wiedzę dotyczącą postępowania z osobami z niepełnosprawnościami i nadto mogą się im przydać w przyszłości, do zdobycia pracy np. asystenta osoby z niepełnosprawnością czy pracownika domu pomocy społecznej lub zakładu opiekuńczo-leczniczego. Jest to zatem bardzo ważny element resocjalizacji. W opinii wizytujących, w celu zmobilizowania współosadzonych do pomocy warto rozważyć także praktykę nagradzania skazanych za pomoc osobom z niepełnosprawnością. Należy mieć bowiem na uwadze, że w warunkach detencji przenoszenie odpowiedzialności za pomoc osadzonemu z niepełnosprawnością na współosadzonych może nieść ze sobą ryzyko nadużyć lub braku zapewnienia wszystkich potrzeb. Dlatego też należy przywiązywać szczególną uwagę do zapewnienia odpowiedniego składu osobowego w celi, aby przeciwdziałać niewłaściwemu traktowaniu osadzonych z niepełnosprawnością przez współosadzonych.

Przedstawiciele KMPT zalecają więc przeprowadzenie kursów dla opiekunów osób z niepełnosprawnościami oraz korzystanie przez dyrektora z możliwości przyznawania wniosków nagrodowych osadzonemu świadczącym pomoc osobom z niepełnosprawnościami.

6.3. Opieka medyczna

Osadzeni zwracali uwagę, że badania lekarskie odbywające się poza jednostką są co do zasady przeprowadzane w obecności funkcjonariusza Służby Więziennej.

Przedstawiciele KMPT przypominają, że od dnia 26 marca 2015 r. znowelizowany kodeks karny wykonawczy jako zasadę przyjmuje badanie skazanego bez obecności

funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. W art. 115 § 8 k.k.w. przyjęto bowiem, iż skazanemu innemu niż określony w § 7a, świadczenia zdrowotne mogą być udzielane na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, jeżeli jest to konieczne do zapewnienia jej bezpieczeństwa. Warto również wskazać w tym miejscu na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 lutego 2014 r. (sygn. akt K 22/10), który rozpoznając wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich uznał obowiązujący wówczas przepis art. 115 § 7 k.k.w. za niezgodny z art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zdaniem Trybunału prywatność jednostki, tam gdzie jest to możliwe, powinna być chroniona w imię fundamentalnej wartości konstytucyjnej, jaką jest godność człowieka.

Przedstawiciele KMPT podkreślają, że taka praktyka nie tylko narusza prawo do intymności i prywatności osoby badanej, lecz również tajemnicę lekarską. Obecność funkcjonariusza wpłynąć również może na rzetelność przeprowadzonych badań. Osadzony nie ma bowiem możliwości swobodnej rozmowy z lekarzem, co może skutkować nieprzekazaniem lekarzowi wszystkich istotnych dla wywiadu lekarskiego informacji (np. zatajenia wstydlivej z punktu widzenia osoby badanej informacji lub opowiedzenia o tym, że padł ofiarą przemocy). W ocenie KMPT osłabia to mechanizm ochronny przed torturami.

Na odpowiedni standard badań lekarskich osób pozbawionych wolności zwraca też uwagę Podkomitet ONZ do Spraw Prewencji Tortur. W ostatnim raporcie z wizyty na Ukrainie w 2016 roku, SPT zwrócił uwagę na fakt realizacji badań medycznych w obecności osób nie wchodzących w skład personelu medycznego (np. członków konwoju, strażników). Wskazał, że praktyka narusza poufność badania i może zniechęcać do dyskusji na temat obrażeń powstałych w wyniku tortur i złego traktowania. Podkomitet zalecił władzom Ukrainy, by wszystkie badania odbywały się z zachowaniem zasady poufności lekarskiej, w obecności wyłącznie personelu medycznego¹⁸.

KMPT przyznaje, że zastosowanie specjalnych środków bezpieczeństwa podczas badania lekarskiego może być konieczne w konkretnym przypadku, gdy personel medyczny dostrzeże zagrożenie bezpieczeństwa. Jednakże brak jest uzasadnienia, by personel ochronny był systematycznie obecny podczas takich badań, a jego obecność jest szkodliwa dla budowania właściwej relacji pomiędzy lekarzem a pacjentem i zwykle nie jest konieczna z punktu widzenia bezpieczeństwa.

Z uwagi na pojawiające się sygnały w tym zakresie oraz dyspozycję art. 115 § 8 k.k.w. przedstawiciele KMPT zalecają przypomnienie personelowi więziennemu o zasadach

¹⁸ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 18 maja 2017 r., CAT/OP/UKR/3, §53 i 58.

obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego w trakcie wykonywania świadczenia zdrowotnego i zwracanie uwagi, by powyższe czynności były realizowane w warunkach zapewniających intymność.

Przedstawiciele KMPT z dużym zadowoleniem przyjęli, że personel medyczny miał wiedzę na temat *Protokołu Stambulskiego*, czyli *Podręcznika skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*¹⁹. Zarówno przedstawiciele służby zdrowia, jak i psychologowie, z którymi rozmawiali pracownicy KMPT, potrafili przedstawić sposób postępowania w przypadku zdiagnozowania ofiary przemocy – czy to ze strony funkcjonariuszy, czy też innych osadzonych. Jak informowali, w tego typu sytuacji zostałyby sporządzona odpowiednia notatka służbowa.

Warto byłoby jednak, aby personel medyczny uzupełniał swoje spostrzeżenia zgodnie z zaleceniami Protokołu Stambulskiego wykorzystując także tzw. mapy ciała. Skuteczna dokumentacja jest bowiem jedną z najbardziej fundamentalnych kwestii dotyczących ochrony przed torturami, a Protokół Stambulski stanowi podstawowe narzędzie dostarczające informacji i wskazówek, jak identyfikować i dokumentować przypadki stosowania tortur lub innego okrutnego traktowania albo karania²⁰. W ocenie przedstawicieli KMPT forma dokumentowania obrażeń określona w Protokole Stambulskim jest konieczna we wszystkich miejscach detencji. Celem badania jest bowiem nie tylko ustalenie stanu zdrowia danej osoby, ale również ujawnienie i odpowiednie udokumentowanie wszelkich śladów mogących świadczyć o poddaniu jej przemocy. Brak udokumentowania może prowadzić do sytuacji, że osobie pozbawionej wolności bardzo trudno będzie udowodnić fakt niewłaściwego traktowania np. ze strony doprowadzających ją do placówki osób. Przedstawiciele personelu medycznego, jako osoby dysponujące specjalistyczną wiedzą oraz w wielu wypadkach mające bezpośredni kontakt z potencjalną ofiarą przemocy, powinni wykazać zatem szczególne zainteresowanie w zakresie występujących u pacjentów dolegliwości i śladów na ciele.

Na kwestię stosowania map ciał i odpowiedniej dokumentacji wszelkich urazów zwrócił uwagę CPT podczas ostatniej wizyty w Polsce wskazując, że *rejestracja badań lekarskich w przypadku obrażeń wykonywana jest przy pomocy specjalnego formularza przygotowanego na takie potrzeby, zawierającego zarysy sylwetki do zaznaczania umiejscowienia obrażeń, które*

¹⁹ Dokument jest dostępny pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/protokol-stambulski>

²⁰ Zob. Raport Podkomitetu ONZ ds. Zapobiegania Torturom oraz innemu Okrutnemu, Niehumanitarnemu, Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu z wizyty w Peru, 9 sierpnia 2017 r., CAT/OP/PER/1, § 20; Raport z wizyty SPT na Ukrainie, 16 marca 2016 r., CAT/OP/UKR/1, § 46-48; Raport SPT z wizyty w Brazylii, 5 lipca 2012 r., CAT/OP/BRA/1, § 38-39.

będą przechowywane w kartotece medycznej osadzonego. Także zdjęcia, jeśli zostały zrobione, powinny zostać zamieszczone w dokumentacji medycznej osadzonego²¹.

Konieczność właściwego dokumentowania obrażeń i zarzutów tortur oraz innego nieludzkiego i poniżającego traktowania określają również *Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami*, tzw. *Reguły Mandeli*²² wskazując, że informacje dotyczące m.in. wniosków i skarg, w tym zarzutów stosowania tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, o ile nie mają one poufnego charakteru oraz informacje o okolicznościach oraz powodach jakichkolwiek obrażeń lub śmierci będą zawarte w systemie ewidencji więźniów w odniesieniu do każdego nowoprzyjętego więźnia (Reguła 7). W dalszej części podkreślono, że lekarz lub inny wykwalifikowany pracownik służby zdrowia, niezależnie od tego, czy musi składać sprawozdania lekarzowi, ma obowiązek obejrzeć, zbadać i porozmawiać z każdym więźniem tak szybko, jak to możliwe po jego przyjęciu, a także później, gdy będzie to potrzebne. Szczególną uwagę należy zwrócić m.in. na wykrycie złego traktowania, na jakie mogli być narażeni więźniowie przed przyjęciem do danego więzienia (Reguła 30).

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na praktykę badania nowoprzyjętych osadzonych. Jak wynika z informacji przekazanych KMPT, nie każdy nowoprzyjęty do jednostki jest obligatoryjnie badany przez lekarza. Najczęściej lekarz zapoznaje się tylko z dokumentacją medyczną osadzonego, a dopiero jeśli jej analiza nasunie pewne wątpliwości, lub gdy osadzony sam zgłosi się do lekarza, następuje pierwsze badanie. Osadzeni zwracali także uwagę, że badania są zwykle powierzchowne i ogólne, ograniczające się do kilku ogólnych pytań o stan zdrowia i w większości nie obejmowały pełnego badania fizykalnego. W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że w raporcie z wizyty CPT w Polsce w 2017 r. *Komitet ponownie przywołuje swoje stałe zalecenie, by polskie władze przypomniwały wszystkim przedstawicielom personelu opieki zdrowotnej, że należy z każdym nowo przybyłym osadzonym przeprowadzić wywiad oraz zbadać go niezwłocznie, nie później niż w terminie 24 godzin od przybycia; badanie powinien wykonywać lekarz lub w pełni wykwalifikowana pielęgniarka pod nadzorem lekarza*²³.

W związku z powyższym wizytujący zalecają poddawanie wszystkich osób przyjmowanych do placówki badaniu lekarskiemu, zmierzającemu do ujawnienia i udokumentowania śladów przemocy bazując na elementach zawartych w Protokole

²¹ Zob. § 80 Raportu CPT z 2017 r. [CPT/Inf (2018) 39].

²² Rezolucja 2015/20 przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 17 grudnia 2015 r.

²³ Zob. § 78 Raportu CPT z 2017 r. [CPT/Inf (2018) 39].

Stambulskim, w tym tzw. mapach ciała. Ważne jest również przeszkolenie personelu z praktycznego stosowania Protokołu Stambulskiego. Na konieczność przeprowadzenia tego rodzaju szkolenia zwraca też uwagę Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania (dalej: Sprawozdawca ONZ)²⁴.

6.4. Personel

Poważnym problemem dla ZK Wronki jest niewystarczająca obsada kadrowa, w szczególności w dziale ochrony. Jak wynika z informacji o sytuacji kadrowej w Zakładzie Karnym we Wronkach w roku 2017: *„Dość znaczącym problemem w jednostce są nadgodziny, szczególnie w dziale ochrony, których wzrost związany jest również z ilością wakatów w dziale ochrony, które obecnie wynoszą 21.”* Warto zaznaczyć, że tylko w okresie od stycznia do marca 2018 r. 28 funkcjonariuszy zostało zwolnionych ze służby, a kolejnym 5 wydano dokumenty z tym związane. Natomiast z protokołu posiedzenia kierownictwa z dnia 25 lipca 2018 roku wynika, że *„jest duży przyrost nadgodzin, ZK Wronki w czołówce w skali kraju, aktualnie 62 200 h u 220 funkcjonariuszy, najwięcej na jednego funkcjonariusza 584, najmniej 24,5.”*

Warto zwrócić uwagę, że zgodnie ze stanowiskiem CPT w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmóc napięcie obecne w każdym zakładzie karnym²⁵. Ponadto niedostateczna obsada w dziale ochrony może mieć wpływ na bezpieczeństwo w jednostce, w tym chociażby na kwestię przedostawania się niedozwolonych substancji na teren Zakładu. Wizytujący uzyskali informacje, że obecnie problem stanowią m.in. dopalacze, które są trudne do wykrycia.

Mając na względzie powyższe, przedstawiciele KMPT zalecają podjęcie działań na rzecz uzupełnienia obecnych wakatów i proszą o informacje, jak aktualnie wygląda kwestia nadgodzin w jednostce.

²⁴ Zob. Sprawozdanie okresowe specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania, 20 lipiec 2018 r., A/73/207, § 77 (e).

²⁵ Fragment § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16].

6.5. Oddziaływania kulturalno-oświatowe

Z rozmów z osadzonymi wynika, że oferta zajęć kulturalno-oświatowych jest niewystarczająca. Skazani spędzają czas wolny w celach i świetlicach oglądając telewizję, czytając udostępniane w bibliotece książki, grając w ping-ponga. Świetlice są słabo wyposażone, i jak wynika z obserwacji przedstawicieli KMPT, rzadko używane. Zdecydowaną większość czasu osadzeni spędzają w celi mieszkalnej, opuszczając ją głównie w czasie spaceru, który jest dla nich najbardziej atrakcyjną formą aktywności. Taka sytuacja może wynikać m.in. z omówionych już w niniejszym raporcie braków kadrowych. Doraźnym rozwiązaniem obecnej sytuacji mogłoby być prowadzenie oddziaływań edukacyjnych w celach mieszkalnych, np. część osób, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT deklarowała, że chętnie skorzystałaby z możliwości nauki języka angielskiego poprzez umożliwienie im odbierania jednego z obcojęzycznych kanałów telewizyjnych, czy czytanie obcojęzycznych książek.

Warto podkreślić, że zdaniem CPT *kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych.*²⁶ Podobnie kwestia ta została przedstawiona w Europejskich Regułach Więziennych, które wspominają, że *rygor panujący w jednostkach penitencjarnych powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji* (reguła 25.2).

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają zatem podejmowanie działań na rzecz większej aktywności kulturalno-oświatowej wśród osadzonych oraz stworzenie warunków do częstszego przebywania poza celą mieszkalną.

6.6. Prawo do informacji

Na terenie jednostki znajdują się stanowiska komputerowe z dostępem do stron Biuletynu Informacji Publicznej oraz z dostępem do programu Skype.

Wizytujący zwrócili jednak uwagę na § 65 *Porządku wewnętrznego dla osadzonych w zakładzie karnym typu zamkniętego* (Zarządzenie nr 24/2017 Dyrektora Zakładu Karnego we Wronkach z dnia 16 marca 2017 r.) i analogiczny do niego § 63 *Porządku wewnętrznego dla osadzonych w zakładzie karnym typu półotwartego* (Zarządzenie nr 25/2017 Dyrektora Zakładu Karnego we Wronkach z dnia 16 marca 2017 r.). Po pierwsze w obu przypadkach wskazano,

²⁶ Fragment § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf. (92) 3].

że „Za zgodą Dyrektora osadzeni mogą korzystać ze stanowiska komputerowego z dostępem co najmniej do następujących serwisów internetowych – w tym miejscu wymieniono jedynie 14 adresów internetowych. Tymczasem Wykaz stron internetowych udostępnionych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych określonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości zawiera aż 44 pozycje. Szczegółowa lista została wskazana m.in. w odpowiedzi Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 17 lipca 2018 r. nr DWOiP-I-053-15/17²⁷ do Biura RPO.

Po drugie warto zwrócić uwagę na samą kwestię wyrażania zgody przez dyrektora. Jak wynika z porządku wewnętrznego: „Zgoda Dyrektora jest wyrażana indywidualnie, na prośbę osadzonego i może określać czas, przez jaki występujący z prośbą będzie korzystał ze stanowiska. (...) Na stanowisku komputerowym osadzony może uzyskać dostęp także do innych stron internetowych Biuletynu Informacji Publicznej, pod warunkiem złożenia pisemnego wniosku na formularzu zgodnym ze wzorem określonym w załączniku (...) do niniejszego zarządzenia oraz po pozytywnym zaakceptowaniu tego wniosku przez służby informatyczne Zakładu Karnego we Wronkach, Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Poznaniu oraz Centralnego Zarządu służby Więziennej.” W opinii KMPT tego typu regulacja narusza art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1330, 1669) stanowiący, iż każdemu przysługuje, z zastrzeżeniem art. 5, prawo dostępu do informacji publicznej, zwane dalej „prawem do informacji publicznej”. Ponadto, zgodnie z ust. 2 wyżej wskazanego przepisu wykonanie prawa do informacji publicznej nie może być uzależnione od wykazania interesu prawnego lub faktycznego przez osobę chcącą z tego prawa skorzystać.

Prawo do informacji, w tym do informacji publicznej, stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Wiedza na temat swoich praw, działalności organów publicznych czy odpowiednich instytucji, do których osoba może wystąpić ze skargą, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczeniu swoich praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy.

W przypadku korzystania z dostępu do serwisów informacji publicznej ograniczenia w dostępie mogą dotyczyć np. miejsca, terminu i czasu trwania korzystania, co związane jest przede wszystkim z możliwościami technicznymi i organizacyjnymi jednostki oraz liczbą

²⁷<https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/%2FOdpowied%20C5%BA%20Sekretarza%20Stanu%20w%20MS%20z%20dnia%2017.07.2018%20r.%20%28pro%20C5%9Bba%20o%20usuni%20C4%99cie%20odpowiedzi%20MS%20z%20dnia%2030.06.2017%20r.%29.pdf>

chętnych. Administracja jednostki powinna jednak tak skoordynować swoje działania, aby zapewnić wszystkim chętnym możliwość skorzystania z przysługujących im praw. Stąd za uzasadnione uznać należy przyjęcie zasady składania pisemnego wniosku o umożliwienie skorzystania z serwisu. Natomiast procedura, wskazująca na konieczność uzyskania zgody dyrektora jednostki wykracza poza ramy niezbędne do zrealizowania prawa skazanych, a nawet - jak wskazano powyżej - może prowadzić do wyrobienia u skazanego błędnego przekonania, iż dyrektor zakładu karnego może nie zezwolić mu na skorzystanie z serwisu informacji publicznej. W związku z tym przedstawiciele KMPT zalecają usunięcie z porządków wewnętrznych kwestii dotyczących konieczności uzyskania zgody Dyrektora oraz zaktualizowanie wykazu stron, do których powinni mieć dostęp osadzeni.

Ponadto rozmowy z osadzonymi prowadzą do wniosku, że mają oni niewielką wiedzę na temat funkcjonowania w Zakładzie stanowiska BIP oraz możliwości korzystania wideorozmów za pomocą programu Skype. W tym drugim przypadku prowadzony jest rejestr dostępu, z którego wynika, że zwykle z tej opcji kontaktu korzystają te same osoby. Zdaniem przedstawicieli KMPT wskazane byłoby dotarcie z komunikatem dotyczącym możliwości korzystania z wyżej wymienionego narzędzia do szerszego grona osadzonych np. poprzez ogłoszenia nadawane przez radiowęzeł, czy rozwieszenie informacji na poszczególnych oddziałach.

6.7. Mechanizm skargowy

Na tablicach informacyjnych znajdujących się w poszczególnych oddziałach widnieje lista instytucji, do których osadzeni mogą się zwracać. Wśród wskazanych podmiotów wymieniony został również Rzecznik Praw Obywatelskich oraz podano dane adresowe Biura RPO w Warszawie, jednak bez wskazania numeru telefonu infolinii obywatelskiej (800-676-676). Przedstawiciele Mechanizmu rekomendują zatem uzupełnienie danych teled adresowych Biura Rzecznika Praw Obywatelskich o wskazany numer infolinii.

Ponadto w czasie rozmów z osadzonymi, jak i podczas analizy porządków wewnętrznych wątpliwości wizytujących wzbudziła kwestia wykonywania telefonów do Biura RPO. Jeden z osadzonych, którego sprawa indywidualna prowadzona jest w Biurze RPO zgłaszał, że telefon na infolinię obywatelską jest nie tylko reglamentowany czasowo, ale także podlega kontroli.

Zgodnie z § 69 pkt 10 *Porządku wewnętrznego dla osadzonych w zakładzie karnym typu zamkniętego* tylko „*Rozmowa telefoniczna określona w pkt 8 nie jest kontrolowana, oddziałowy sprawdza jedynie przed rozpoczęciem rozmowy prawidłowość wybranego przez osadzonego*

numeru”. W pkt. 8 wymienione zostały zaś wyłącznie rozmowy telefoniczne do: obrońcy lub pełnomocnika będącego adwokatem, radcą prawnym bądź przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jak wynika z pkt 10 *Porządku wewnętrznego* czas i ilość tych rozmów nie są limitowane.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę, jak działa powstała w 2012 roku infolinia obywatelska Biura RPO. Obsługują ją prawnicy – pracownicy Biura RPO, którzy przez pięć dni w tygodniu, w określonych godzinach, udzielają informacji prawnych. Rozmowy te mogą dotyczyć zarówno kwestii związanych z działaniem mechanizmów skargowych, ale także spraw indywidualnych prowadzonych w Biurze RPO, w tym informacji zawierających dane wrażliwe. Powstanie infolinii stanowiło odpowiedź na rozwój technologii komunikacyjnych, ale przede wszystkim miało ułatwić uzyskanie pomocy tym osobom, które w szczególny sposób mogą być narażone na łamanie praw człowieka. Dotyczy to m.in. osób, które nie mogą bezpośrednio spotkać się z przedstawicielami RPO, a które nie zawsze są w stanie samodzielnie (np. ze względu na posiadaną niepełnosprawność) sporządzić wniosek z prośbą o interwencję w swojej sprawie czy o cudzoziemców, dla których często kontakt telefoniczny może być łatwiejszy niż sformułowanie pisemnej skargi. Infolinia obywatelska RPO wychodzi tym samym naprzeciw najnowszym zaleceniom CPT na temat funkcjonowania mechanizmów skargowych, w których wskazano, że *należy zastosować specjalne środki, aby mechanizmy składania skarg były bardziej dostępne dla osób o szczególnych potrzebach, takich jak nieletnie, osób z niepełnosprawnością psychospołeczną i/lub trudnościami w uczeniu się, lub osób mających problemy z rozumieniem, mówieniem, czytaniem lub pisanem oficjalnego języka (języków) danego kraju, w tym obcokrajowców.(...) Ważne jest również, aby w razie potrzeby zapewnić im odpowiednie wsparcie. W szczególności wskazane jest, aby nieletni, osoby z niepełnosprawnością, w tym niepełnosprawne psychospołecznie i/lub osoby z trudnościami w uczeniu się, lub cudzoziemcy pozbawieni wolności mieli możliwość skorzystania z pomocy osoby lub organu, który może im pomóc w zrozumieniu i korzystaniu z przysługujących im praw*²⁸.

W tym kontekście nie można zapominać, że osoby pozbawione wolności są także jedną z grup w sposób szczególnie narażonych na złe traktowanie. Stąd tak ważna rola gwarancji minimalnych, w tym skutecznego mechanizmu skargowego, na które wskazuje zarówno SPT, jak i CPT. Obie te instytucje podkreślają także konieczność zachowania poufności

²⁸ Fragment § 83 Dwudziestego siódmego Sprawozdania ogólnego [CPT/Inf (2018) 4].

przekazywanych informacji. W raporcie z wizyty w Paragwaju w 2010 r. SPT podkreśla, że *prawo zatrzymanych i ich prawników do składania petycji lub odwołań dotyczących ich traktowania organom odpowiedzialnym za administrację miejsca pozbawienia wolności i wyższym władzom oraz, w razie konieczności, odpowiednim organom, którym powierzono kontrolę lub władzę naprawczą stanowi podstawową ochronę przed torturami i złym traktowaniem. SPT zaleca, aby Państwo-Strona ustanowiło skuteczny, poufny i niezależny system skarg we wszystkich więzieniach*²⁹. CPT zaznacza zaś, że *możliwość składania skutecznych skarg oraz procedury inspekcyjne są podstawowymi gwarancjami przeciwko złemu traktowaniu w zakładach karnych. Osadzeni powinni mieć otwartą drogę skarżenia zarówno w ramach, jak i poza systemem penitencjarnym, włącznie z możliwością poufnego zwrócenia się do właściwej władzy*³⁰. Komitet wskazuje także możliwe sposoby gwarantujące zachowanie poufności w przypadku tradycyjnych skarg składanych na piśmie, co od wielu lat jest już praktyką polskich jednostek penitencjarnych: *należy zabezpieczyć bezpośredni i poufny dostęp do organów rozpatrujących skargi (np. poprzez zainstalowanie zamkniętych skrzynek skarg dostępnych dla skarżących w odpowiednich lokalizacjach, które będą otwierane wyłącznie przez osoby specjalnie wyznaczone w celu zapewnienia poufności skarg). Pracownicy, którzy mają osoby pozbawione wolności bezpośrednio pod ich nadzorem, nie powinni mieć możliwości filtrowania skarg*³¹. Za analogiczne rozwiązanie należy zatem uznać konieczność odstąpienia od kontrolowania rozmów telefonicznych realizowanych na bezpłatną infolinię obywatelską Biura RPO. Należy bowiem zauważyć, że osadzeni w trakcie rozmów z przedstawicielami Rzecznika Praw Obywatelskich mogą zwracać uwagę na nieprawidłowości w funkcjonowaniu jednostki, czy złe traktowanie przez funkcjonariuszy. W tym ujęciu zapewnienie poufności takiej rozmowy jest konieczne ze względu na ograniczenie do minimum możliwych represji wobec osadzonego, na co zwraca uwagę SPT wskazując, że *państwo powinno podjąć odpowiednie kroki, aby zapewnić ochronę osobom, które składają skargę na tortury lub złe traktowanie przed możliwymi represjami*³². Podobne stanowisko wyraziło także CPT podkreślając, że *należy również podjąć niezbędne wysiłki, aby zapewnić, że skarżący będą wolni od zastraszania i represji. W związku z tym personel wszystkich szczebli powinien otrzymać wyraźny sygnał, że jakiegokolwiek zagrożenia, próby uniemożliwienia dotarcia skarg*

²⁹ Zob. Raport z wizyty SPT w Paragwaju z dnia 7 czerwca 2010 r.; CAT/OP/PRY/1; § 218.

³⁰ Fragment § 54 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf. (92) 3].

³¹ Fragment § 84 Dwudziestego siódmego Sprawozdania ogólnego [CPT/Inf (2018) 4].

³² Zob. Raport z wizyty SPT w Hondurasie z dnia 10 lutego 2010 r.; CAT/OP/HND/1; § 270.

*do odpowiednich organów ds. skarg, działania zastraszające lub odwetowe nie będą tolerowane i będą podlegały odpowiednim sankcjom*³³.

Ponadto omawiając kwestie telefonicznego kontaktu osadzonego z Biurem RPO należy zauważyć, że zapewnia on znacznie szybsze podjęcie procedur wyjaśniających zgłoszone nieprawidłowości, niż jest to możliwe w drodze tradycyjnej korespondencji, co wielu przypadkach jest kluczowe dla prawidłowego zabezpieczenia wszystkich dowodów. Z drugiej strony umożliwia to też wnioskodawcom uzyskanie informacji w najkrótszym możliwym czasie, co czyni zadość zaleceniu CPT wskazującym, że *osoby pozbawione wolności powinny niezwłocznie otrzymywać informacje, zarówno ustnie, jak i na piśmie, o wszystkich sposobach rozpatrywania skarg (w tym procedurach odwoławczych), zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych w stosunku do miejsc, w których są przetrzymywane. Powinni również jasno zrozumieć zasady korzystania z przysługującego im prawa do złożenia skargi*³⁴.

W związku z tym przedstawiciele KMPT zalecają zmianę § 69 *Porządku wewnętrznego dla osadzonych w zakładzie karnym typu zamkniętego* poprzez uwzględnienie infolinii obywatelskiej RPO funkcjonującej pod numerem 800 676 676 jako połączenia wyłączzonego z obowiązku kontroli. Analogiczne rozwiązanie powinno zostać uwzględnione w § 67 *Porządku wewnętrznego dla osadzonych w zakładzie karnym typu półotwartego*.

6.8. Legalność pobytu

Z informacji przedstawionych przez funkcjonariuszy oraz z rejestru zdarzeń nadzwyczajnych wynika, że dnia 21 sierpnia 2018 r. dokonano sprawdzenia akt ewidencyjnych przed zwolnieniem osadzonego IDO , w wyniku którego stwierdzono nieprawidłowość obliczenia terminu końca kary pozbawienia wolności po odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia orzeczonego wyrokiem łącznym sygn. w . W obliczeniu nie został uwzględniony okres 3 miesięcy pozbawienia wolności odpowiadający wykonanej karze 6 miesięcy ograniczenia wolności w sprawie sygn. w , objętej wyrokiem łącznym, który również winien zostać zaliczony na poczet kary łącznej. Po ponownym przeliczeniu kary osadzony powinien opuścić jednostkę w dniu . Dyrektor jednostki wszczął w tej sprawie czynności wyjaśniające. Przedstawiciele KMPT proszą o informacje na temat wyników postępowania wyjaśniającego prowadzonego w tej sprawie.

³³ Fragment § 85 Dwudziestego siódmego Sprawozdania ogólnego [CPT/Inf (2018) 4].

³⁴ Fragment § 79 Dwudziestego siódmego Sprawozdania ogólnego [CPT/Inf (2018) 4].

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego we Wronkach:

- 1.1. przegląd cel mieszkalnych pod kątem występowania pluskiew, a w razie konieczności wdrożenie odpowiedniej procedury dezynsekcyjnej;
- 1.2. dokonanie przeglądu wyposażenia cel i wyposażenie ich w brakujący sprzęt kwaterunkowy;
- 1.3. przedstawienie informacji na temat planowanego terminu podłączenia we wszystkich celach ciepłej wody;
- 1.4. zamontowanie przesłony kącika sanitarnego w celach 1-osobowych;
- 1.5. podczas planowanych prac modernizacyjnych zapewnienie dostępu do pomieszczenia wyznaczonego do realizacji nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w., dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim;
- 1.6. przeprowadzenie kursów dla opiekunów osób z niepełnosprawnościami oraz korzystanie przez dyrektora z możliwości przyznawania wniosków nagrodowych osadzonym świadczącym pomoc osobom z niepełnosprawnościami;
- 1.7. podejmowanie działań na rzecz większej aktywności kulturalno-oświatowej wśród osadzonych oraz stworzenie warunków do częstszego przebywania poza celą mieszkalną;
- 1.8. podjęcie działań na rzecz uzupełnienia wakatów w dziale ochrony oraz przedstawienie informacji na temat aktualnego stanu nadgodzin w jednostce;
- 1.9. uzupełnienie oferty szkoleniowej o kwestie dotyczące wypalenia zawodowego i metody przeciwdziałania temu zjawisku;
- 1.10. przeszkolenie personelu medycznego oraz psychologów z praktycznego stosowania Protokołu Stambulskiego;
- 1.11. poddawanie wszystkich osób przyjmowanych do jednostki badaniu lekarskiemu, zmierzającemu do ujawnienia i udokumentowania śladów przemocy wzorowanemu na elementach zawartych w Protokole Stambulskim, w tym tzw. mapach ciała;
- 1.12. przypomnienie personelowi więziennemu o zasadach obecności funkcjonariusza niewykonywającego zawodu medycznego w trakcie wykonywania świadczenia zdrowotnego;
- 1.13. zaktualizowanie wykazu stron, do których powinni mieć dostęp osadzeni oraz usunięcie z porządków wewnętrznych kwestii dotyczących konieczności uzyskania zgody Dyrektora w przypadku chęci skorzystania z tego rodzaju dostępu do informacji;

- 1.14. upowszechnienie informacji na temat możliwości korzystania z serwisów BIP i komunikatora Skype wśród osadzonych;
- 1.15. uzupełnienie danych teleadresowych Biura Rzecznika Praw Obywatelskich umieszczonych na tablicach informacyjnych o numer telefonu infolinii obywatelskiej RPO: 800-676-676;
- 1.16. zmianę obowiązujących w jednostce porządków wewnętrznych poprzez uwzględnienie infolinii obywatelskiej RPO jako połączenia wyłączzonego z obowiązku kontroli.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Poznaniu:

- 2.1. zapewnienie środków finansowych na realizację zaleceń wymagających dodatkowych funduszy.

Ponadto, na podstawie art. 20 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur proszą o informacje na temat wyników postępowania wyjaśniającego prowadzonego w sprawie nieprawidłowości w obliczeniu terminu końca kary pozbawienia wolności opisanej w pkt 6.8 niniejszego raportu.